

Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe, The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest, ed.Geza David-Pal Fodor, Brill Pub., Leiden-Boston-Köln 2000, XI+297, bibliyografya, indeks.

Brill yaynevinin *The Ottoman Empire and its Heritage* serisinin yirminci kitabı olan bu eser, Macar tarihçilerinin Macar topraklarındaki Osmanlı hakimiyetinin daha çok askerî boyutunu ele aldıkları makaleleri bir araya getirmektedir. Bir takdim, giriş, iki bölümden oluşan kitap, yedi ayrı konuda ancak birbirlerini tamamlayıcı mahiyette makaleden ibaret olup iki tanınmış Macar-Habsburg kesimi sınır hattı, ikinci bölümde ise Osmanlı tarafının sınır boyları bünyesinde daha çok askerî gelişmeler, savunma hatları, tahkimat gibi konulara ağırlık verilmektedir. G.David ve P.Fodor tarafından yazılan giriş kısmında, genel olarak Macar topraklarının her iki büyük güç için bir sınır hattı teşkil ettiği ve bir savaş bölgesi olduğu anlayışından hareketle, bu kesimin askerî ve sosyal tarih boyutunda önemi vurgulanmakta, Avrupa genel tarihi içindeki yerine temas edilmekte, ayrıca sürekli savaş ortamının ve hareketliliğin yeni siyasi şekillerin doğuşuna da kaynaklık ettiği üzerinde durulmaktadır. Bu tip bölgeler örneğinde, bir uç beyliği olarak kurulan Osmanlı Devleti'nin ayrı bir önem taşıdığı anlatılarak Balkanlar'a doğru genişlemesinin tabii bir sonucu olarak 1521'de Belgrad'ın düşüşü, ardından da 1526'da Macar krallığına son verilmesiyle Macar topraklarının yeni bir uç bölgesi haline geldiği ifade edilmektedir. Osmanlılar'ın bu savaş bölgesinde sürekli olarak askerî güç bulundurmak zorunda olduğunu belirten yazarlar, bu kesimde 18.000 muhafızın bulunduğunu, diğer çeşitli askerî güçlerle birlikte bu sayının 30.000'e ulaştığını, Bosna kesimindeki birliklerin de ilavesiyle bu sayının 50.000'i bulduğunu belirterek, buna mukabil Habsburg gücünün XVI. asır ortalarında 30.000 dolayında olduğunu da yazmaktadırlar. Habsburglar'ın finansman problemleri sebebiyle asker bulundurmaktaki sıkıntılarına karşılık Osmanlı tarafının düzenli malî yapısı gereği benzeri problemlerle pek karşı karşıya kalmadığını da belirten yazarlar, bu örneklemelerle iki taraf arasındaki askerî güç miktarı ve malî dengesizliği ima ederek Osmanlı üstünlüğünü bu amillere bağlama eğilimindedirler. Osmanlı üstünlüğünün XVI. asrın sonlarından itibaren bütün Avrupa'da olduğu gibi Habsburg askerî sisteminin geçirdiği köklü değişim (military revolution) sonucu kaybolmaya başladığı tezi tekrarlanmaktadır. Bu malum tezler ve yaklaşımlar, Macar savunma hattı bölgesi üzerinde yoğunlaşan makalelerle desteklenmekte ve konu Avrupa genelinden Orta Avrupa özeline çekilmektedir. Aynı zamanda bu konularda Macar tarihçi kesiminin görüşleri ortaya konmaktadır.Bu yapılırken Osmanlı Arşiv kaynaklarının önemi editörlerce önemle vurgulanmaktadır. Ayrıca W.MacNeill'in Avrupa'nın step bölgesi sınırları üzerindeki teorik yaklaşımını ve tezlerini Macaristan tarihi çerçevesinde tenkid eden editörler, bu konuda ayrıntılı monografilerin çok az olduğunu belirtirler ve böylece bir bakıma Osmanlı Arşiv kaynaklarından ortaya çıkabilecek yeni bilgilerin önemine işaret ederler. Konunun doğru anlaşılması için Macaristan'daki Osmanlı ve Habsburg karşılıklı savunma sistemelerine ağırlık verilme sebeplerini de ortaya koyarlar.

Kitabın ilk bölümünü teşkil eden üç makale, Habsburg-Macar askerî sınır organizasyonu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bölümün ilk yazısı, Geza Palfy tarafından kaleme alınmış olup Macaristan'da XVIII. asır başlarına kadar Osmanlılara karşı oluşturulan savunma sisteminin teşekkülü ve gelişmesi üzerinedir ("The Origins and Development of the Border Defence System Against the Ottoman Empire in Hungary", s.3-69). Bu sistemin periyodlamasını yapan Palfy, bu konuda F.Moacanin tarafından ortaya atılan ayırımı (başlangıçtan 1593'e ve 1593'ten 1881'e kadar olan dönemler) katılmayarak üç ana devreden söz eder. Ona göre ilk devre başlangıçtan 1526'ya, Macar krallığının sona ermesiyle başlamaktadır. Bu dönemde güney savunma hattı Erdel'den Adriyatik sahillerine kadar ulaşmıştır. İkinci devrede Osmanlı hakimiyeti altındaki Macar toprakları geri alınmış, 1699 sonrasında da Osmanlılar'ın muhtemel ileri hareketlerine karşı yeni bir askerî savunma hattı oluşturulmuştur. Son devre ise 1699-1881 arasındaki gelişmeleri içine alır. Yazar bu ayırım içerisinde konuyu ele alarak geliştirmeye çalışmıştır. Ancak bu ileri sürdüğü devreler genel olarak Orta Avrupa'daki Osmanlı hakimiyetinin durumu üzerinde çalışanlarca gayet iyi bilinen, hatta genel Osmanlı tarihinin periyodlamasında dahi kullanılan dönem noktalarına denk düşmektedir. Yazının en kıymetli yanı savunma sistemi hakkında ayrıntıya girilmesi ve bunların listelerinin verilip haritalar halinde sunulmasıdır. Bu bölümün ikinci makalesi Andras Kubinyi tarafından kaleme alınmış olup 1523-1526 döneminde Macar savunma sistemi üzerinedir ("The Battle of Szavaszendemeter-Nagyolaszi 1523. Ottoman Advance and Hungarian Defence on the Eve of Mohacs", s.71-115). Kubinyi daha çok 1521 Belgrad'ın düşmesi ve Osmanlılar'ın Sirem'i ele geçirmeleri sırasında Macarların ve onlara bağlı Sırp beylerinin savunma amaçlı faaliyetleri üzerinde yoğunlaştığı yazısında olayları bir Osmanlı birliğinin Dimitroçfa'da Macar kuvvetlerine mağlup olması çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu küçük çaplı mücadelenin 1526'daki Mohaç savaşı üzerindeki olumsuz tezirlerini de dile getirmektedir. 1521'den sonra Osmanlılar'ın Sirem bölgesinde almış oldukları tedbirlere ise fazla temas edilmemektedir. Konu daha çok Macar kaynaklarına dayandırılmıştır. Osmanlı kaynaklarında belki de ehemmiyetsiz bulunduğu için yer almayan Mohaç savaşı öncesi olayları bakımından dikkati çekmektedir. Üçüncü makale Jozsef Kelenik'in kaleme aldığı Macaristan'da askerî değişimi konu almaktadır ("The Military Revolution in Hungary", s.117-159). XVI. asır sonlarında Avrupa'da askerî organizasyondaki gelişmeler M.Roberts ve G.Parker gibi askerî tarihçiler tarafından "askerî bir yenilenme devri" olarak tanımlanmıştır. 1560-1660 yıllarıyla sınırlandırılan bu gelişmeler başlıca üç noktada toplanmış gözükmektedir. Bunlardan ilki kale savunma sistemi ve uygulamalardaki yeni anlayış, ikincisi hafif ateşli silahların yaygınlaşması ve yeni tekniklerin ortaya çıkması, üçüncüsü ise askerî birlik organizasyonunda yenilik ve sayılarındaki büyük artış. Bu üç noktadan özellikle İtalyan tipi yeni kale inşaa usulüne dikkati çeken Kelenik, Osmanlılara karşı savaş alanı özelliği dolayısıyla Macaristan'da kale savunma sisteminin önemine ve hususiyetle hafif ateşli silahların yaygın kullanımı konusuna eğilmektedir. Kolay taşınabilir, muharrik hafif silahlara ağırlık veren yazar, bunların Habsburg ordusunda yaygınlaştığını belirterek kalibreleri ve cinsleri hakkında listeler verir. Bu silahlar Onbeş Yıl Savaşları sırasında Osmanlılara karşı etkili olarak kullanılmıştır. Bu durum yeni tekniklere ayak uydurmaya çalışan Osmanlıların klasik sistemlerindeki dramatik değişmeyi de yerli yerine oturtmaktadır.

Osmanlı tarafını konu alan ikinci bölümün ilk makalesi Klara Hegyi'ye ait olup Macaristan'daki Osmanlı kale ağını konu edinmektedir. ("The Ottoman Network of Fortresses in Hungary", s.163-193). Osmanlılar'ın 1520-1530 arası ele geçirdiği kalelerle Macar savunma hattını kırdığını belirten Hegyi, 1541'de Budin beylerbeyliğinin kuruluşundan sonra bu kaleleri takviye ettiğini yazar. 1541-1566 dönemi kale kuşatma savaşları olarak Macar tarihinde yer alır. Kale kuşatma teknikleri konusunda büyük tecrübesi olan Osmanlılar'ın bu dönemde ele geçirdikleri kaleleri sayan yazar, kaynaklardan elde ettiği bilgileri değerlendirir, kalelerdeki muhafız sayılarını da verir. Makalede kaleleri gösteren bir harita ile idari bölgelere göre kale listeleri ve bun-

ların tesbit edildiği kaynaklara yer verilmiştir. Bu bölümün ikinci makalesi, Gabor Agaston'un XVI. ve XVII. yüzyılda Macaristan'da Osmanlı kale sistemi ve savunmasının maliyetini konu alan yazısıdır ("The Costs of the Ottoman Fortress-system in Hungary in the Sixteenth and Seventeenth centuries", s.195-228). Yazar Osmanlı kalelerinin muhafızlarına verilen maaşlar, yiyecek ve malzemelerin masrafları, silah ve teçizat harcamaları, kale tamirleri masraflarını ele almakta, böylece uzak sınır hattındaki Osmanlı toplam harcamalarının miktarı hakkında bilgi vermektedir. Yazar Macaristan'daki Osmanlı askerî harcamaları hakkında daha önce Fekete'den kaynaklanan yaygın kanaati yeniden ele alarak, yapılan harcamaların bütün vilayet gelirlerine nisbete çok fazla olduğunu ve bunun merkezî hazineden karşılandığını belirtmiştir. Aslında her iki taraf da savunma sistemi için kendi merkezî hazinelerinden daha fazla destekte bulunmak zorundaydı. Bu da tabii karşılanması gereken bir vaka idi. Bu gerekliliğin farklı yorumlara sebep olabilecek bir olgu olmadığı da yine bu yazıdan anlaşılmaktadır.

İkinci bölümün son iki makalesi kitabın editörlerince kaleme alınmıştır. Bunlardan Pal Fodor, XVI. asırda sınır hatında Osmanlı ordusundaki gönüllü askerleri konu aldığı yazıda ("Making a Living on the Frontiers. Volunteers in the Sixteenth Century Ottoman Army", s.229-263), Osmanlı ordusunu teşkil eden guruplar arasında yer alan gönüllü birliklerinin durumunu ve bunların kimlerden oluştuğunu, özellikle sivil gurupların askerî organizasyon içerisine alınması konusunu işlemektedir. Bu gönüllüler Macar sınır hatında Osmanlı ordusunun önemli bir insan gücü kaynağını oluşturmuşlardır. Son makale ise Geza David tarafından kaleme alınan ve Macar sınır boylarında görev yapan bir Osmanlı kumandanının askerî kariyerini konu alan yazıdır ("An Ottoman Military Career on the Hungarian Borders. Kasım Voyvoda, Bey, and Pasha", s.265-297). Kasım Bey bütün askerî tecrübesini Macaristan'da yapmış bir kumandandır. Mohaç sancakbeyliğinde bulunmuş, Sikloş ve Peçuy'da görev yapmış, beylerbeylik makamına yükselmiş, Timişvar ve Budin valisi olmuş ve kariyerinin en üst noktasına ulaşmıştır. Yazar, onun faaliyetlerini dikkatle inceleyerek ömrünü serhadde harcamış bir askerinin merkezî bürokratik uygulamaların ve idarî mobilizasyonun dışında kalan bir örneğini ortaya koymaktadır.

Bu kitap genel olarak Türk araştırmacıların ilgisi dışında kalan Orta Avrupa'nın sınır hattındaki Osmanlı askerî gücünün durumunu, bunun karşısında Macar-Habsburg savunma mekanizmasını karşılıklı olarak dengeleyen bir özellik göstermektedir. Ayrıca Macaristan'daki Osmanlı kale sistemi ve adları konusunda da rehber olabilecek kıymettedir.

FERİDUN M. EMECEN

